
Viðhorf Íslendinga til innflytjenda á Íslandi

Eva Heiða Önnudóttir

Ágrip: Í þessari grein er fjallað um niðurstöður úr könnun Rannsóknarmiðstöðvar Háskólags á Bifröst þar sem íslenskir ríkisborgarar voru spurðir út í viðhorf þeirra til innflytjenda á Íslandi. Svörin voru borin saman við fyrirliggjandi gögn úr sambærilegum könnunum á Íslandi og í öðrum Evrópuríkjum. Byrjað er á því að fjalla stuttlega um fjölgun innflytjenda á Íslandi síðustu ár og um þróun í átt að fjölmenningarsamfélagi. Rannsókninni var meðal annars ætlað að kanna hvort þeir sem eru félagslega og efnahagslega verr staddir en aðrir hafi neikvæðari afstöðu til innflytjenda samanborið við þá sem hafa betri félagslega og efnahagslega stöðu og benda niðurstöður til þess að svo sé. Peirri spurningu er velt upp hvort það geti verið vegna þess að þeir sem eru verr staddir upplifi innflytjendur frekar sem samkeppnisaðila á vinnumarkaði. Af rannsókninni má draga þá ályktun að Íslendingar hafi almennt jákvæðari afstöðu til innflytjenda en aðrar þjóðir þrátt fyrir að þeir hafi orðið neikvæðari í þeirra garð á síðustu árum samhliða því sem innflytjendum hefur fjölgæð á Íslandi.

Lykilorð: innflytjendur; viðhorf til innflytjenda; fjölmenning; aðlögun; Ísland

Abstract: This article reports on the results of a survey by the Bifröst University Research Center in which Icelandic citizens were asked about their views on immigrants in Iceland. The answers were compared with existing data from similar surveys in Iceland and other European countries. The article begins with a brief discussion of the increased number of immigrants in Iceland in the past few years and Iceland's development towards a multicultural society. Among the goals of the survey was to see whether those who are socioeconomically worse off have a more negative view of immigrants than those who are in a better socioeconomic position, and the results suggest that this is indeed the case. The article considers whether this might be because those who are worse off experience immigrants as competition on the labor market. The survey shows that Icelanders in general have a more positive view of immigrants than in other countries, even though this view has become more negative in recent years at the same time as the number of immigrants in Iceland has increased.

Keywords: immigration; views of immigrants; multiculturalism; integration; Iceland

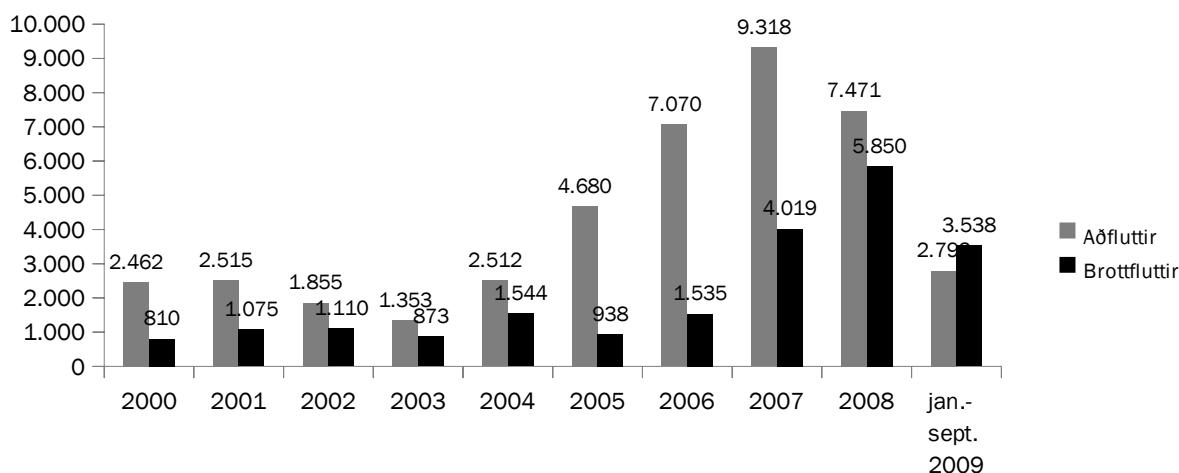
1. Inngangur

Á síðustu áratugum hafa fólksflutningar á milli landa færst í aukana og hefur Ísland ekki farið varhluta af því (Unnar Dís Skaptadóttir, 2004). Ýmsar ástæður geta legið að baki þessum fólksflutningum, allt frá átökum í heimalöndum innflytjenda yfir í leit að betri lífskjörum. Á Íslandi hefur innflytjendum fjölgæð verulega frá síðustu aldamótum (Hagstofa Íslands, 2009a) en lítið verið gert af því að rannsaka aðbúnað og

upplifun innflytjenda sem og viðhorfum Íslendinga (innfæddra) til innflytjenda og er þessari grein ætlað að vera innlegg í fræðilega jafnt sem opinbera umræðu um innflytjendur á Íslandi.

Fólksflutningum innan og til og frá Evrópu frá miðri 19. öld fram á níunda áratug síðustu aldar má skipta í fjögur tímabil (Rystad, 1992). Fyrsta tímabilið sem náði fram að fyrri heimsstyrjöldinni einkenndist af frjálsum fólksflutningum, bæði innan Evrópu og frá Evrópu til annarra heimsálfu. Fólk var frjálst að flytja nær hvert sem er og þurfti það ekki að sækja sérstaklega um atvinnuleyfi í þeim ríkjum sem það flutti til. Annað tímabilið, sem hófst við upphaf fyrri heimsstyrjaldarinnar og stóð til loka þeirrar seinni, einkenndist af því að ríkisstjórnir hófu að reyna að stýra flæði innflytjenda með því að setja lög og reglur um fólksflutninga og höft á það hverjir gætu sest að og starfað innan marka ríkisins. Á þriðja tímabilinu, sem stóð frá lokum seinni heimsstyrjaldar fram til byrjun áttunda áratugarins, var höftum aflétt í flestum vestrænum ríkjum á því hverjir gætu flutt til og starfað innan ríkjanna. Það var meðal annars gert vegna þess að ríkin þurftu á ódýru vinnuafli að halda. Eftir miðjan áttunda áratuginn og fram til 1980 tók við fjórða tímabilið sem einkenndist af mikilli stjórnun og höftum á hverjir gætu flutt á milli landa eða svæða og átti það sérstaklega við um lönd sem ekki höfðu gert með sér sérstakt samkomulag um frjálsa för fólks. Ef einungis er litið til Norðurlandanna þá gerðu þau með sér samkomulag um frjálsa för launafólks, árið 1954. Eftir stækkun Evrópska efnahagssvæðisins (EES) árið 2004, sem öll Norðurlödin voru þá og eru enn aðilar að, jókst fjöldi innflytjenda til Norðurlandanna verulega (Dölvík og Eldring, 2008). Aðild að EES samningnum felur meðal annars í sér frjálsa för launafólks innan aðildarríkja Fríverslunarsamtaka Evrópu (EFTA) og Evrópusambandsins (ESB). Þegar við bættust tíu ný aðildarríki í ESB árið 2004 fjölgæði bæði þeim innflytjendum sem komu til Norðurlandanna til skamms tíma vegna vinnu og þeim sem komu til að setjast að, sér í lagi í Noregi og á Íslandi (Dölvík og Eldring, 2008).

Á Íslandi voru erlendir ríkisborgarar innan við 2% landsmanna frá því um miðja 20. öld fram undir miðjan 10. áratuginn. Á árunum 1996 til 2006 fjölgæði erlendum ríkisborgurum úr 1,8% í 4,6% og árið 2008 voru þeir 6,8% landsmanna (Hagstofa Íslands, 2009b). Á þessu tímabili, framundir haustið 2008, var næg atvinna á Íslandi og margir erlendir ríkisborgarar fengu störf innan byggingariðnaðarins og við stóriðju- og virkjanaframkvæmdir. Á sama tíma jókst atvinnuþátttaka erlendra ríkisborgara hér á landi úr 5,5% árið 2005 í um 9% árið 2007 (Vinnumálastofnun, 2007). Á mynd 1 má sjá tölur yfir erlendra aðfluttra og brottfluttra ríkisborgara á Íslandi frá árinu 2000 fram í september 2009. Árið 2000 var fjöldi aðfluttra erlendra ríkisborgara 2.462, árið 2005 hafði þeim fjölgæð í 4.680, árið 2008 voru þeir 7.471 en í september árið 2009 hafði þeim fækkað í 2.793. Ef aðeins er athugað hversu margir með pólskt ríkisfang fluttust til Íslands á sama tímabili þá voru þeir alls 353 árið 2000, 1.539 árið 2005, 3.885 árið 2008 og 1.065 árið 2009 (Hagstofa Íslands, 2009a).

Mynd 1. Fjöldi aðfluttra og brottfluttra erlendra ríkisborgara á Íslandi frá 2000 til september 2009.

Prátt fyrir þessa fjölgun erlendra ríkisborgara á Íslandi setti ríkisstjórn Íslands ekki fram heildræna stefnu um aðlögun innflytjenda fyrr en í ársbyrjun 2007. Meginmarkmið þeirrar stefnu er að tryggja sem best að allir íbúar landsins njóti jafnra tækifæra og verði virkir þátttakendur í samféluginu á sem flestum sviðum mannslífsins (félags- og tryggingamálaráðuneyti, 2007). Á sama ári voru íslensk stjórnvöld gagnrýnd af ECRI (European Commission against Racism and Intolerance) meðal annars fyrir það að atvinnurekendur gæfu út tímabundin atvinnuleyfi fyrir þá erlendu ríkisborgara sem ekki væru hluti af EES svæðinu. Það eitt gæti ýtt undir mismunun sem væri sérstaklega viðsjárvert á samdráttartínum (ECRI – European Commission against Racism and Intolerance, 2007). Athygli vekur að í stefnu íslenskra stjórnvalda er talað um aðlögun innflytjenda að íslensku samfélagi án þess að skilgreint sé nánar hvað átt er við. Castles og Miller (2003: 249) segja að skipta megi ríkjum í þrennt eftir því hvort innan þeirra sé við lýði aðgreiningar eða útilokunarstefna (*differential exclusionary model*), samlögun (*assimilation*) eða fjölmennigarstefna (*multiculturalism*). Í stuttu máli snýst aðgreiningar eða útilokunarstefna um það að lítt vilji eða jafnvæl andstaða er við það að hleypa innflytjendum inn í ríkið sem ekki eiga uppruna sinn að rekja til þess. Samlögunarstefna snýst um að innflytjendur aðlagist því samfélagi sem þeir flytja til, taki upp siði þess og hefðir og láti af sínum eigin. Hlutverk ríkisvaldsins þar sem samlögunarstefnu er fylgt er að móta stefnu til þess að auðvelda innflytjendum að læra tungumálið í því ríki sem þeir setjast að í og að taka þátt í því kerfi sem þegar er til staðar. Fjölmennigarstefna snýst um að innflytjendur hafi sömu réttindi og þeir sem fyrir eru í landinu en haldi á sama tíma í eigin siði og venjur svo lengi sem þau stangast ekki á við þau lög sem fyrir eru í landinu og ákveðin grundvallargildi samfélagsins. Í stefnu stjórnvalda má lesa á milli línnanna að hugtakið aðlögun er notað í svipaðri merkingu og samlögun þar sem aðlögunarhugtakið fjallar í meginatriðum um þátttöku innflytjenda í íslensku skólakerfi, íslenskukennslu

fyrir innflytjendur og útfærslu á henni. Í þeirri umfjöllun sem hér fer á eftir er hugtakið aðlögun notað í sömu merkingu og samlögun. Þess utan er tæpt á nokkrum þáttum í stefnu stjórnvalda er varða innflytjendur og má þar nefna aðgengi þeirra að heilbrigðisþjónustu, atvinnuþáttöku og hvernig stuðla eigi að því að innflytjendur verði virkir þátttakendur í íslensku samfélagi. Í stefnu íslenskra stjórnvalda er lítið rætt um leiðir eða úrræði í þeim efnunum en Eiríkur Bergmann Einarsson (2007: 87) hefur eftir embættismanni hjá félags- og tryggingamálaráðuneytinu að stefnan hafi helst að geyma staðfestingu á því sem þegar var til staðar.

Aðlögun innflytjenda nær yfir víðara svið heldur en að læra nýtt tungumál. Samkvæmt Hans Mahrig (2005) snýst aðlögun innflytjenda meðal annars um þátttöku þeirra í samfélaginu, sjálfsmynnd þeirra, tengsl þeirra við heimalönd sín, samband þeirra við þau ríki sem flutt er til og lögbundin réttindi innflytjenda í nýju ríki. Unnur Dís Skaptadóttir (2004) segir aðlögun innflytjenda vera flókið samspil milli menningar innflytjenda, tengsla þeirra við upprunaland sitt og menningar heimamanna. Ekki er hægt að líta svo á að annaðhvort haldi innflytjendur siðum sínum eða láti af þeim og taki upp siði og hefðir þess lands sem þeir flytja til heldur er menning: „.... síbreytileg blanda menningarþáttta og strauma og það er erfitt að segja hvar ein menning endar og önnur byrjar.“ (Unnur Dís Skaptadóttir, 2004: 589). Eitt af þeim vandamálum sem þarf að takast á við er neikvæð ímynd eða jafnvel fordómar heimamanna gagnvart innflytjendum. Wim van Oorschot og Wilfrek Uunk (2007) sýndu fram á tengsl milli efnahags- og félagslegrar stöðu heimamanna og viðhorfa þeirra til innflytjenda þar sem þeir sem betur eru staddir efnahags- og félagslega hafa jákvæðari ímynd af innflytjendum samanborið við þá sem verr eru staddir. Þeir notuðu gögn úr lífsgildakönnunum sem eru kallaðar European Value Survey (EVS) frá árunum 1999 og 2000 þar sem þeir tóku fyrir eftirfarandi 18 ríki: Frakkland, Bretland, Þýskaland, Austurríki, Ítalíu, Spán, Portúgal, Grikkland, Holland, Belgíu, Danmörku, Svíþjóð, Finnland, Írland, Pólland, Tékkland, Slóvakíu og Ungverjaland. Niðurstaða þeirra var sú að viðhorf heimamanna til innflytjenda sé að hluta til tengd því hversu mikla samkeppni um störf þeir upplifa að þeir séu í gagnvart innflytjendum og að hluta til tengd almennum lífsgildum og viðhorfum um samfélagslegan jöfnuð. Þeir sem aðhyllast gildi um jöfnuð í samfélaginu líta frekar á innflytjendur sem hluta af samfélaginu sem eigi að njóta sömu réttinda og aðrir samfélagsþegnar.

Þegar lögbundin réttindi innflytjenda eru skoðuð á Íslandi má sjá að innflytjendalöggjöfin er að mestu leyti byggð á danskri fyrirmynnd og að hluta til á þeirri norsku auk löggjafar sem Ísland hefur þurft að taka upp vegna aðildar að EES (sjá t.d. Ari Kl. Jónsson, 2008 og Eiríkur Bergmann Einarsson, 2007). Danska innflytjendalöggjöfin, sem er ein sú strangasta í Evrópu, einkennist af því að gera fólk utan EES svæðisins það afar erfitt að flytja til Danmerkur og þetta hefur íslenska ríkið tekið upp. Auk þess hefur Ísland strangari löggjöf heldur en Danir hvað varðar hælisleitendur þar sem almennt er ekki tekið á móti hælisleitendum á Íslandi (Eiríkur Bergmann Einarsson, 2007). Íslenska innflytjendalöggjöfin skiptist í two hluta, annars

vegar í löggjöf sem ríkið hefur þurft að gangast undir vegna aðildar að EES samningnum og hins vegar í löggjöf er varðar innflytjendur sem búa utan EES svæðisins. Svo virðist sem löggjöf íslenskra stjórnvalda um innflytjendur utan EES svæðisins stjórnist fyrst og fremst af því hversu mikil þörf er fyrir vinnuafli þar sem innflytjendur geta ekki komið til landsins öðruvísi en að vera þegar komnir með atvinnu og jafnframt er það í höndum atvinnurekenda að sækja um atvinnuleyfi (Ari Kl. Jónsson, 2008).

Hugsanlega er hægt að halda því fram að ströng innflytjendalöggjöf og aðlögun innflytjenda á Íslandi skipti ekki máli þegar til lengri tíma litið, þar sem innflytjendum er velkomið að koma og búa í landinu meðan næg atvinna er í boði, en þegar kreppir að sé þess vænst að þeir flytji annað. Sú stefna sem felst í að veita innflytjendum tímabundið atvinnuleyfi þar sem gengið er út frá að hægt sé að nota vinnuaflid á meðan næg atvinna er til staðar hefur ekki gengið upp. Í Þýskalandi var til dæmis sú stefna að flytja inn ódýrt vinnuafli gefin upp á bátinn upp úr 1970, ekki einungis vegna olíukreppunnar heldur einnig vegna þess að raunin varð sú að erlendir verkamenn settust í auknum mæli að í landinu með fjölskyldum sínum og stefnan því fallin um sjálfa sig (Castles og Miller, 2003).

Það er því ekki hægt að gera ráð fyrir því að allir innflytjendur sem sest hafa að á Íslandi síðasta áratug hverfi af landi brott þegar kreppir að enda hefur það sýnt sig að frá janúar til september 2009 voru aðfluttar konur með erlent ríkisfang 196 talsins umfram þær brottfluttu. Á þessu tímabili fluttust 1.317 konur til Íslands en 1.121 fluttist frá landinu. Hjá körlum með erlent ríkisfang var þessu öfugt farið þar sem fleiri fluttu af landi brott heldur en komu til landsins, eða 2.417 á móti 1.476. Heildarfjöldi brottfluttra umfram aðflutta var því 745 alls á þessum tíma (Hagstofa Íslands, 2009a).

Fjölgun innflytjenda á Íslandi frá síðustu aldamótum er staðreynd og því fylgja ýmis verkefni sem stjórnvöld og aðrir landsmenn þurfa að takast á við. Í fyrrnefndri skýrslu ECRI frá árinu 2007 komu fram athugasemdir um að nokkuð skorti á rannsóknir um mismunun og stöðu minnihlutahópa á Ísland, þar með talið á stöðu innflytjenda (ECRI – European Commission against Racism and Intolerance, 2007). Nokkrar rannsóknir hafa þó verið gerðar og verður drepið á nokkrum þeirra hér. Friðrik H. Jónsson (2003) birti niðurstöður úr lífsgildakönnun frá árinu 1999 þar sem spurt var um afstöðu til útlendinga í 33 ríkjum. Helstu niðurstöður hans voru að í samanburði við aðrar Evrópuþjóðir væru Íslendingar nokkuð velviljaðir í garð útlendinga. Árið 2006 lagði Capacent fyrir nokkrar spurningar í Þjóðarpúlsi sínum um afstöðu Íslendinga til innflytjenda (Capacent, 2006). Í þeirri könnun kom meðal annars fram að um helmingur þjóðarinnar (51,4%) var mjög eða frekar jákvæður gagnvart því að leggja áherslu á að Ísland væri fjölmenningarsamfélag, þriðjungur var hlutlaus og tæplega 15% voru mjög eða frekar neikvæð gagnvart því. Jafnframt voru íbúar í Reykjavík hlutfallslega oftar jákvæðir gagnvart því að Ísland væri fjölmenningarsamfélag samanborið við þá sem bjuggu utan Reykjavíkur. Árið 2009

gerði Capacent svo könnun fyrir félags- og tryggingamálaráðuneyti Íslands þar sem spurt var um viðhorf þáttakenda til mismununar á Íslandi (Félags- og tryggingamálaráðuneyti, 2009). Samkvæmt niðurstöðum töldu 56,9% svarenda það vera mjög eða frekar algengt að fólk væri mismunað eða að það væri áreitt á grundvelli kynþáttar og þjóðernis og um fjórðungur sagðist hafa orðið vitni að því. Einnig kom fram að 68,4% töldu að kynþáttur eða uppruni gæti haft neikvæð áhrif á möguleika jafn hæfra umsækjenda um starf. Fleiri rannsóknir má nefna sem gerðar hafa verið. Árið 2007 birtu Hilda Jana Gísladóttir og Jóhann Ásmundsson niðurstöður úr rannsókn um stöðu innflytjenda á Norðurlandi. Árið 2004 stóð Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands fyrir rannsókn á viðhorfum innflytjenda sem búa á Vestfjörðum og á Austurlandi (Heiður Hrund Jónsdóttir, Hildur Svavarsdóttir, Kristín Erla Harðardóttir og Friðrik H. Jónsson, 2004) og sama ár birti Kristín Loftsdóttir (2004) niðurstöður úr rannsókn á því hvað hugtakið kynþáttur merkir í huga Íslendinga. Á þessu ári birtust rannsóknarniðurstöður sem þær Hallfríður Þórarinsdóttir, Sólveig H. Georgsdóttir og Berglind L. Hafsteinsdóttir (2009) unnu þar sem rætt var við innflytjendur um upplifun þeirra á efnahagskreppunni sem skall á síðasta haust.

Sjá má á þessu stutta yfirliti að þær rannsóknir sem gerðar hafa verið hér á landi og snúast um innflytjendur hafa í meginatriðum verið um viðhorf Íslendinga (ýmist innfæddra eða íslenskra ríkisborgara) til innflytjenda almennt, um fordóma Íslendinga gagnvart fólk af erlendum uppruna og upplifun innflytjendanna sjálfra. Í greininni sem hér er rituð er viðfangsefnið að hluta til það sama en þó er lögð áhersla á viðhorf Íslendinga til innflytjenda á vinnumarkaði og er greininni sem slíkri ætlað að vera viðbót í rannsóknarflóruna um innflytjendur á Íslandi en jafnframt innlegg í fræðilega jafnt sem opinbera umræðu um innflytjendamál á Íslandi.

Í greininni eru birtar niðurstöður úr fyrirliggjandi gögnum sem Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands hefur safnað á Íslandi síðustu ár sem og niðurstöður úr könnun Rannsóknamiðstöðvar Háskólans á Bifröst (RHB) sem gerð var í september 2008 þar sem íslenskir ríkisborgarar voru spurðir um viðhorf sín til innflytjenda á Íslandi. Gögn Félagsvísindastofnunar eru annars vegar úr könnun sem gerð var í 23 ríkjum á árunum 2004 til 2005 (European Social Survey, e.d.; skammstafað sem ESS) og hins vegar úr lífsgildakönnun sem náði til 33 ríkja og var unnin á Íslandi árið 1999 (World Value Survey, e.d.; skammstafað sem EVS/WVS). Hér eftir verður vísað í þessar kannanir með skammstöfun þeirra. Skipta má umfjölluninni í tvennt þar sem annars vegar var spurt um hversu mörgum innflytjendum ætti að hleypa til Íslands og hins vegar spurt út í þátttöku þeirra á íslenskum vinnumarkaði. Niðurstöður úr könnun RHB og samanburðargögn leiða líkur að því að hætt sé við neikvæðari afstöðu til innflytjenda eftir að efnahagskreppa skall á landið af fullum þunga í október 2008 og hafði í för með sér aukið atvinnuleysi á Íslandi.

2. Rannsóknasnið

Könnun RHB innihélt meðal annars spurningar sem notaðar voru í ESS og WVS/EVS og höfðu áður verið lagðar fyrir á Íslandi og í öðrum Evrópulöndum en það býður upp á samanburð bæði í tíma og í rúmi. Könnun RHB var lögð fyrir 969 manna til-viljunarúrtak meðal íslenskra ríkisborgara dagana 3. september til 23. september árið 2008 og var svarhlutfall 58,0%.

Fyrstu fjórar spurningarnar sem teknar eru fyrir í þessari grein eru um afstöðu þátttakenda til þess í hve miklum mæli ætti að leyfa fólk eða flytjast til Íslands. Fyrst var spurt um fólk sem er af sama kynþætti eða hefur svipaðan menningarlegan uppruna og flestir Íslendingar. Önnur spurningin snerist um fólk af ólíkum kynþætti eða með ólíkan menningarlegan uppruna. Næst var spurt um fólk frá fátækari löndum utan Evrópu og að lokum um fólk frá fátækari löndum innan Evrópu. Þrjár af þessum spuringum voru lagðar fyrir Íslendinga í könnun ESS árið 2005 og allar fjórar í 22 öðrum ríkjum árið 2002 og eru niðurstöður bornar saman á milli ríkja og á milli ára á Íslandi.

Næstu þremur spuringum var ætlað að mæla afstöðu til þess hversu gott eða slæmt það væri fyrir íslenskt samfélag að fólk frá öðrum löndum flyttist hingað og voru þessar spurningar einnig hluti af ESS, bæði á Íslandi árið 2005 og í 22 öðrum ríkjum árið 2002. Spurningarnar snerust um hvort það væri gott eða slæmt fyrir efnahag Íslands að fólk frá öðrum löndum flyttist til landsins, hvort það auðgaði eða græfi undan íslensku menningarlfí og hvort það gerði Ísland að betri eða verri stað að búa á. Áttunda spurningin sem fjallað er um í þessarri grein snýst um það hvort betra sé að innflytjendur viðhaldi sínum sérstöku siðum og venjum eða láti af þeim og tileinki sér siði þess lands sem þeir flytja til. Þessi spurning var einnig hluti af WVS/EVS á Íslandi og í 32 öðrum Evrópuríkjum árið 1999.

Að lokum er fjallað um niðurstöður úr fjórum spuringum þar sem spurt var um afstöðu til innflytjenda á vinnumarkaði. Svarendur voru beðnir um að svara hversu sammála eða ósammála þeir væru því að atvinnurekendur ættu að ráða Íslendinga í vinnu frekar en aðra þegar atvinna er af skornum skammti, hvort innflytjendur væru í samkeppni við Íslendinga um störf á íslenskum vinnumarkaði, hvort fjölgun innflytjenda eða farandverkamanna á Íslandi lækki almennt meðallaun á Íslandi og hvort fjölgun þeirra lækki meðallaun í þeim atvinnugreinum sem þeir starfa í á Íslandi.

Gerð var fjölbreytuaðhvarfsgreining á svörum við öllum spuringunum að undanskildum síðustu tveimur sem voru annars vegar um það hvort fjölgun innflytjenda eða farandverkamanna á Íslandi lækki almennt meðallaun á Íslandi og hins vegar um það hvort það lækki meðallaun í þeim atvinnugreinum sem þeir starfa helst í. Fjölbreytuaðhvarfsgreining felur í stuttu máli í sér að tengsl hverrar frumbreytu eru einangruð við fylgibreytu þar sem fylgibreytur eru svör við þeim spuringum sem fjallað er um hér að ofan. Ef það eru til dæmis tengsl á milli kyns og menntunar (frumbreytur) við afstöðu til þess hvort fjölgun innflytjenda auðgi eða

grafi undan íslensku menningarlífi er hægt að skoða annars vegar tengsl kyns við afstöðuna að teknu tilliti til menntunar og hins vegar tengsl menntunar við afstöðu til spurningarinnar eftir að búið er að taka tillit til kyns. Með þeim hætti er leitast við að koma í veg fyrir að fjallað sé um sýndartengsl sem gætu verið tilkomin vegna skiptingar í hópa. Segjum sem svo að ekki sé munur eftir menntun en að karlar séu frekar þeirrar skoðunar að fjölgun innflytjenda grafi undan íslensku menningarlífi og að þeir séu jafnframt í meirihluta þeirra sem hafa meiri menntun. Ef ekki væri notuð fjölbreytuaðhvarfsgreining gæti litið út fyrir að það væru einnig tengsl milli menntunar og afstöðu til innflytjenda, en með því að skoða tengslin að teknu tilliti til menntunar er komið í veg fyrir það.

Í þeim fjölbreytuaðhvarfsgreiningum sem gerðar eru í þessari grein eru frumbreyturnar menntun, kyn, búseta, starf, aldur og afstaða til þess hversu miklu eða litlu máli það skiptir að bæta lífskjör útlendinga á Íslandi¹. Menntun var notuð sem frumbreyta þar sem áhugi var á að kanna hvort þeir sem væru með meiri menntun hefðu almennt jákvæðari afstöðu gagnvart innflytjendum samanborið við þá sem hafa minni menntun. Menntun fólks var flokkuð í grunnskólamenntun, bóklega framhaldsskólamenntun, iðnmenntun og háskólamenntun. Þar sem spurt var um menntun sem raðbreytu, þar sem menntunarflokkarnir hafa ekki eiginlega tölulega merkingu heldur segja til um hvort menntun sé meiri eða minni, voru búnar til vísbreytur þar sem viðmiðunarhópurinn voru þeir sem voru með grunnskólamenntun. Það þýðir að ef marktækur munur kom fram eftir menntun var samanburðurinn alltaf við þá sem voru með grunnskólamenntun. Ef marktækni kom fram meðal þeirra sem voru með háskólamenntun þýðir það að munur var á milli háskólamenntaðra og grunnskólamenntaðra, burtséð frá þeim sem voru með bóklega framhaldsskólamenntun eða iðnmenntun. Einnig var áhugi á því að kanna hvort munur væri á afstöðu kynjanna og hvort það væri munur á svörum þáttakenda eftir búsetu þar sem samanburðurinn er á milli þeirra sem bjuggu á höfuðborgarsvæðinu og utan þess. Ákveðið var að greina afstöðu svarenda eftir starfi þar sem innflytjendur hafa helst verið í sérhæfðum og ósérhæfðum verkamannastörfum hér á landi og því vert að kanna hvort íslenskir ríkisborgarar í sömu atvinnugreinum upplifðu innflytjendur frekar sem samkeppni á vinnumarkaði og hefðu því neikvæðari afstöðu til þeirra. Flokkun eftir starfi var grundvölluð á ÍSTARF-flokkun (Hagstofa Íslands, 2009c) þar sem æðstu embættismenn, sérfræðingar og sérmenntað starfsfólk var notað sem viðmiðunarhópur en auk þess voru flokkarnir þrír:

- þeir sem starfa við þjónustu-, skrifstofu- og afgreiðslustörf
- iðnaðarmenn, véla- og vélgaðslufólk, bændur og sjómenn
- ósérhæft starfsfólk

Greint var eftir aldri til að kanna þá tilgátu hvort eldra fólk hafi neikvæðari afstöðu til innflytjenda en yngra fólk og að lokum eftir afstöðu til þess hvort það skipti máli

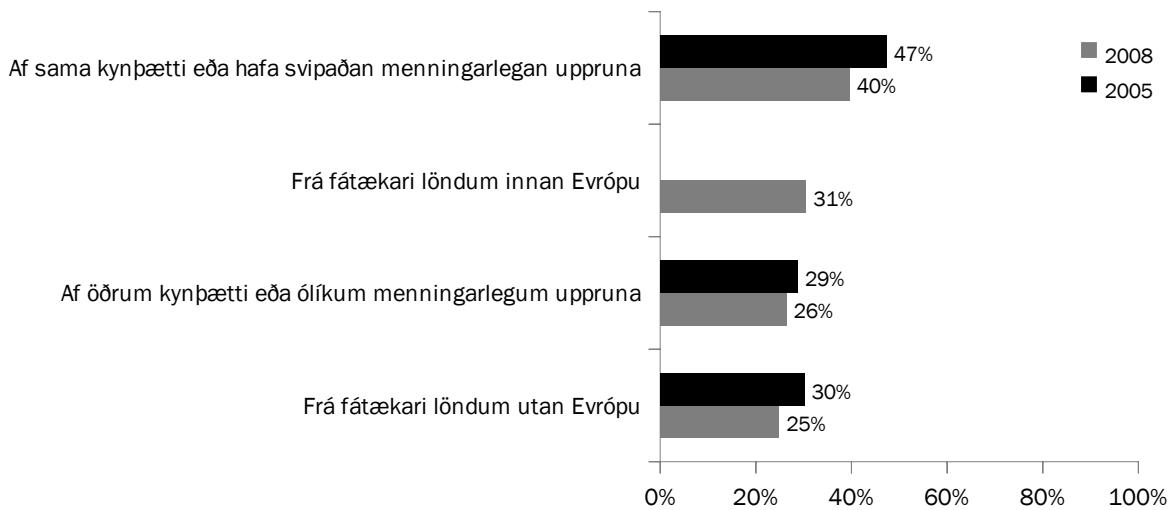
¹ Sjá má tíðnitöflur fyrir allar frumbreyturnar í viðaukanum.

að bæta lífskjör útlendinga á Íslandi. Svarmöguleikarnir við síðustu spurningunni voru fimm þar sem einn merkti að það skipti mjög litlu máli og fimm að það skipti mjög miklu máli. Notuð er línuleg fjölbreytuaðhvarfsgreining í öllum tilfellum að undanskilinni spurningunni um það hvort innflytjendur ættu að viðhalda eigin síðum eða hefðum en þar er notuð ólínuleg aðhvarfsgreining þar sem svarkvarðinn er á nafnkvarða. Í niðurstöðukafla eru niðurstöður fjölbreytuaðhvarfsgreiningar birtar í töflum þar sem sett er fram hallatala (b) og staðalfrávik hennar. Hallatalan segir til um það hversu mikið fylgibreytan hækkar eða lækkar við hækjun eða lækkun á frumbreytum. Ef hallatalan er marktæk merkir það að hægt sé að álykta um að tengsl séu á milli frumbreytu og fylgibreytu og er marktækni auðkennd með stjörnu(m) og plúsmerki. Ef hallatalan er marktæk miðað við 99,999% vissu er hún auðkennd með þremur stjörnum (**), 99,99% vissa með tveimur stjörnum (**), 95% vissa með einni stjörnu (*) og 90% vissa með plúsmerki (+). Í töflum með niðurstöðum fjölbreytuaðhvarfsgreiningar eru einnig birtar tölur fyrir staðalvillu og fasta. Fasti er skurðpunktur hallatölu við y-ás þegar frumbreytan hefur gildið 0 og staðalvillan segir til um hversu mikil dreifing er í tengslum frumbreytu og fylgibreytu.

3.1. Niðurstöður: Hversu mörgum innflytjendum á að leyfa að flytja til landsins?

Í spurningunum fjórum um það hversu mörgum innflytjendum ætti að leyfa að flytja til Íslands var fyrst spurt um þá sem eru af sama kynþætti eða hafa svipaðan menningarlegan uppruna og flestir Íslendingar, því næst er spurt um þá sem hafa af ólíkan menningarlegan uppruna, síðan um þá sem koma frá fátækari löndum utan Evrópu og að lokum um þá sem koma frá fátækari löndum innan Evrópu. Svarmöguleikar voru fjórir; að leyfa mörgum að flytjast til Íslands, leyfa nokkrum, leyfa fáum og leyfa engum.

Á mynd 2 má sjá hlutfall þeirra sem svöruðu þessum fjórum spurningum á þann veg að leyfa ætti mörgum að flytja til Íslands og í þremur þeirra má sjá samanburð við sömu spurningar og þær sem lagðar voru fyrir í ESS könnun Félagsvísindastofnunar árið 2005. Mestur var stuðningurinn við það að leyfa mörgum sem eru af sama kynþætti eða hafa svipaðan menningarlegan uppruna að flytja til Íslands, bæði árið 2005 (47,3%) og 2008 (39,5%). Árið 2008 var stuðningurinn minnstur við það að leyfa mörgum frá fátækari löndum utan Evrópu að flytjast til Íslands (24,9%) en árið 2005 var stuðningurinn minnstur við það að leyfa mörgum af ólícum kynþætti eða sem hafa ólíkan menningarlegan uppruna að flytjast hingað (28,7%). Í þeim þremur spurningum sem einnig voru lagðar fyrir 2005 hefur stuðningur við það að leyfa mörgum að flytja til Íslands farið minnkandi í öllum tilfellum.

Mynd 2. Þeir sem svöruðu að leyfa ætti mörgum að flytjast til Íslands eftir því hvort innflytjendur séu af sama kynþætti eða hafi svipaðan menningarlegan uppruna og Íslendingar, séu af ólíkum kynþætti eða hafa ólíkan menningarlegan uppruna, komi frá fátækari löndum utan eða innan Evrópu. Samanburður á milli 2005 og 2008.

Í töflu 1 má sjá niðurstöður aðhvarfsgreiningar þar sem fylgibreyturnar eru afstaða til þessara fjögurra spurninga um hversu mörgum ætti að leyfa að flytja til Íslands og frumbreyturnar voru menntun, kyn, búseta, starf, aldur og viðhorf til þess hvort vinna ætti að því að bæta lífskjör útlendinga á Íslandi. Fylgibreytan um það hversu mörgum ætti að leyfa að flytja til Íslands er með gildi frá einum upp í fjóra þar sem einn merkir að leyfa eigi mörgum að flytja til Íslands og fjórir að leyfa engum.

Í öllum þessum fjórum spurningum var munur á viðhorfum fólks eftir menntun þar sem þeir sem voru með háskólamenntun voru frekar hlynntir því að leyfa ætti fleirum að flytja til Íslands samanborið við þá sem eru með grunnskólamenntun. Jafnframt var munur eftir því hvaða viðhorf fólk hafði til þess hvort bæta ætti lífskjör útlendinga á Íslandi þar sem þeir sem töldu það skipta frekar eða mjög miklu máli voru frekar þeirrar skoðunar að leyfa ætti mörgum að flytja til landsins miðað við þá sem töldu það skipta frekar eða mjög litlu máli að bæta lífskjör útlendinga á Íslandi.

Sömu spurningar voru lagðar fyrir í ESS könnuninni í 22 ríkjum árið 2002 og í töflu 2 má sjá afstöðu Íslendinga borna saman við afstöðu fólks í öðrum Evróplöndum og í Ísrael sem voru meðal þeirra sem svöruðu því að leyfa ætti mörgum að flytja til landsins. Íslendingar eru í öllum tilfellum í hópi ríkja þar sem hlutfallslega flestir eru hlynntir því að leyfa eigi mörgum að flytja til landsins hvort sem um er að ræða fólk af sama kynþætti eða sem hefur svipuðan menningarlegum uppruna, fólk af ólíkum kynþáttum eða fólk frá fátækari löndum innan eða utan Evrópu. Á sama tíma hefur, á þessu þriggja ára tímabili, dregið úr jákvæðni Íslendinga gagnvart því að hleypa eigi mörgum til landsins.

Tafla 1. Að hvaða marki ætti að leyfa fólki að flytjast hingað til lands sem er af sama kynþætti eða sem hefur svipaðan menningarlegan uppruna og flestir Íslendingar, sem er af ólikum kynþætti eða hefur ólíkan menningarlegan uppruna eða sem er frá fátækari löndum innan eða utan Evrópu? (1=leyfa mörgum, 2=leyfa nokkrum, 3=leyfa fáum, 4=leyfa engum). Greint eftir menntun, kyni, búsetu, starfi, aldri og hvort að vinna ætti að því að bæta lífskjör útlendinga á Íslandi. 2008.

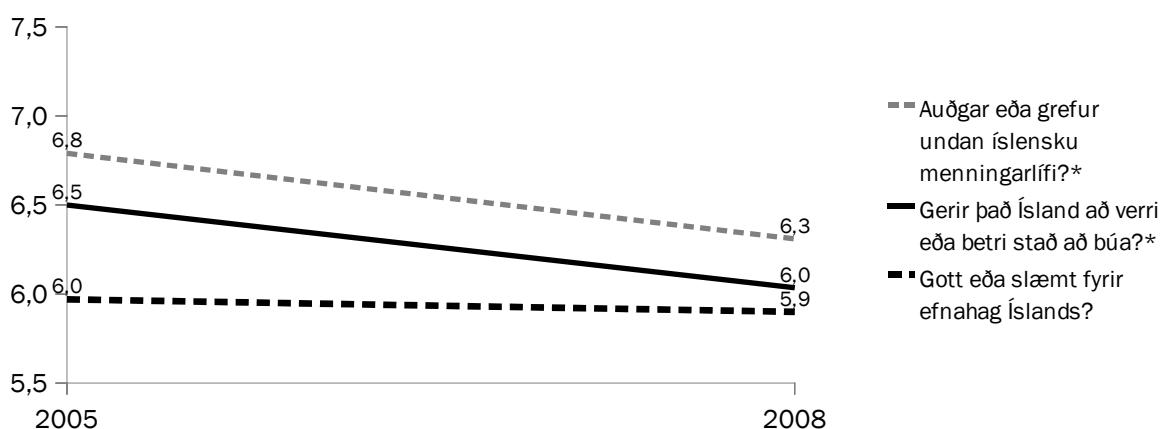
	... af sama kynþætti svipaðan menningar- legan uppruna	... af ólíkum kynþætti eða hefur svipaðan menningar- legan uppruna	... frá fátækari löndum innan Evrópu	... frá fátækari löndum utan Evrópu
	B (Staðalvilla)	B (Staðalvilla)	B (Staðalvilla)	B (Staðalvilla)
Fasti	2,534	2,901	2,660	2,868
Grunnskólamenntun	<i>Viðmið</i>			
Bókleg framhaldsskólamenntun	-,002 (0,115)	-,067 (0,129)	,132 (0,123)	,107 (0,138)
Iðnmenntun	-,004 (0,130)	-,037 (0,146)	,073 (0,140)	,144 (0,154)
Háskólamenntun	-,271 * -0,12	-,343 * (0,130)	-,319 * (0,125)	-,381 * (0,140)
Karlar (viðmið=konur)	,004 (0,086)	,113 (0,096)	,022 (0,093)	,199 (0,103)
Höfuðborgarsvæði (viðmið=landsbyggð)	,049 (0,078)	,046 (0,087)	,142 (0,084)	,135 (0,093)
Æðstu embættismenn, sérfræðingar og séermenntað starsfsfólk	<i>Viðmið</i>			
Pjónustustörf, skrifstofu- og afgreiðslufólk	-,087 (0,106)	-,090 (0,120)	,022 (0,116)	,012 (0,129)
Iðnaðarmenn, véla- og vélgaðslufólk, bændur og sjómenn	,077 (0,130)	,040 (0,145)	,168 (0,141)	-,073 (0,158)
Ósérhæft starfsfólk	0,062 (0,164)	-,002 (0,186)	,093 (0,174)	-,043 (0,195)
Aldur	,000 (0,003)	,004 (0,003)	-,001 (0,003)	,003 (0,003)
Vinna ætti að því að bæta lífskjör útlendinga á Íslandi	-,179 *** (0,030)	-,219 *** (0,033)	-,198 *** (0,032)	-,234 *** -,0,04

Tafla 2. Samanburður á hlutfalli þeirra sem segja að leyfa ætti mörgum sem eru af sama kynþætti eða sem hafa svipaðan menningarlegan uppruna en flestir heimamenn að flytjast til landsins, sem eru af ólíkum kynþætti eða hafa ólíkan menningarlegan uppruna eða eru frá fátækari löndum utan og innan Evrópu. Samanburður á milli 23 Evrópuríkja.

	Af sama kynþætti eða hafa svipaðan menningar- legan uppruna	Af öðrum kynþætti eða hafa ólíkan menningar- legan uppruna	Frá fátækari löndum utan Evrópu	Frá fátækari löndum innan Evrópu
Ísland 2008	39,5%	26,3%	24,9%	30,5%
Ísland 2005	49,5%	30,1%	31,1%	
<i>Önnur Evrópúríki 2002:</i>				
Ísrael	56,5%	27,0%	27,8%	29,7%
Svíþjóð	30,4%	17,0%	22,6%	24,7%
Írland	22,9%	16,9%	16,7%	17,8%
Ítalía	22,7%	12,9%	16,5%	17,6%
Ungverjaland	21,2%	11,8%	12,6%	16,0%
Danmörk	20,9%	11,5%	12,3%	14,3%
Sviss	20,4%	11,2%	12,1%	13,7%
Spánn	19,8%	11,1%	11,8%	12,9%
Noregur	19,7%	10,5%	10,9%	12,9%
Þýskaland	19,1%	10,1%	9,9%	12,3%
Lúxemborg	18,3%	9,7%	9,9%	12,3%
Belgía	14,7%	8,5%	9,2%	10,1%
Finnland	13,7%	8,4%	8,7%	9,9%
Pólland	13,5%	7,7%	8,5%	9,1%
Slóvenía	11,2%	7,5%	7,5%	8,8%
Austurríki	10,8%	7,3%	7,5%	8,2%
Bretland	10,8%	7,3%	7,1%	8,0%
Frakkland	10,0%	6,9%	6,9%	7,8%
Grikkland	9,9%	5,9%	5,9%	6,8%
Tékkland	9,4%	5,4%	5,5%	5,7%
Holland	7,9%	3,1%	3,0%	4,0%
Portúgal	6,2%	3,0%	2,9%	3,4%
<i>Heildarhlutfall Evrópuríkja 2002</i>	18,1%	9,9%	10,8%	12,1%

3.2. Ávinningur af innflytjendum

Í þeirri rannsókn sem hér er til umræðu voru lagðar þrjár spurningar fyrir þáttakendur um ávinnung þess fyrir íslenskt samfélag að fólk frá öðrum löndum flyttjist til landsins. Fyrsta spurningin var um það hvort þeir teldu það gott eða slæmt fyrir efnahag Íslands að fólk frá öðrum löndum flyttist hingað, næsta spurning snrist um það hvort það auðgi eða grafi undan menningarlífí á Íslandi og að lokum var spurt að því hvort það myndi gera Ísland að betri eða verri stað að búa á. Fólk var beðið um að svara á skalanum núll til tíu þar sem núll táknaði að það væri slæmt fyrir efnahaginn, græfi undan íslensku menningarlífí og gerði Ísland að verri stað til að búa á og tíu merkti að það væri gott fyrir efnahaginn, auðgaði íslenskt menningarlífí og gerði Ísland að betri stað til að búa á. Þessar þrjár spurningar voru einnig lagðar fyrir í ESS könnun Félagsvísindastofnunar árið 2005. Á mynd 3 má sjá að lítil sem engin breyting hefur orðið á viðhorfum fólks milli ára til þess hvort það væri gott eða slæmt fyrir efnahag Íslands að fólk frá öðrum löndum flyttist til landsins þar sem meðaltalið var 5,9 árið 2005 og 6,0 árið 2008. Munur var á meðaltölum milli áranna þegar spurt var hvort það auðgaði eða græfi undan íslensku menningarlífí eða gerði Ísland að betri eða verri stað að búa á ef fólk frá öðrum löndum flyttist til Íslands þar sem Íslendingar tóku heldur neikvæðari afstöðu árið 2008 heldur en 2005. Árið 2008 töldu fleiri að það gerði Íslandi að verri stað að búa á og að það græfi undan íslensku menningarlífí ef fólk frá öðrum löndum flyttist til Íslands heldur en árið 2005.

Mynd 3. Samanburður á meðaltölum árin 2005 og 2008 eftir því hvort svarendur telji að það sé gott eða slæmt fyrir efnahagslíf Íslands að fólk flyttjist til landsins, hvort það auðgi eða græfi undan íslensku menningarlífí og hvort það geri Ísland að verri eða betri stað að búa á.² Myndin sýnir einungis skalann frá 5,5 upp í 7,5.

² Notað var t-próf til að greina hvort marktækur munur væri á meðaltölum á milli ára miðað við 95% vissu. Marktækur munur er stjörnumerkur (*). Gott eða slæmt fyrir efnahag Íslands: 2005 n = 579, s = 2,1; 2008 n = 562, s = 2,3. Auðgar eða grefur undan íslensku menningarlífí: 2005 n = 579, s = 6,8; 2008 n = 562, s = 2,5. Gerir Ísland að betri eða verri stað að búa á: 2005 n = 579 s = 6,5; 2008 n = 562, s = 2,5.

Tafla 3. Telur þú að það sé almennt gott eða slæmt fyrir efnahag landsins að fólk frá öðrum löndum flytjist til þess (1=slæmt, 10=gott), að það auðgi eða grafi undan íslensku menningarlífi (1=grefur undan, 10=auðgar), að það geri Ísland að betri eða verri stað að búa á ef innflytjendum fjölgar (1=verri, 10=betri)? Greint eftir menntun, kyni, búsetu, starfi, aldri og því hvort vinna ætti að því að bæta lífskjör útlendinga á Íslandi. 2008.

	... gott eða slæmt fyrir efnahag Íslands	... auðgi eða grafi undan íslensku menningar- lífi	... gerir Ísland að betri eða verri stað að búa á
	B (Staðalvilla)	B (Staðalvilla)	B (Staðalvilla)
Fasti	3,559	4,592	4,246
Grunnskólamenntun	Viðmið		
Bókleg framhaldsskólamenntun	,526 (0,334)	,130 (0,325)	,277 (0,331)
Iðnmenntun	-,026 (0,371)	-,178 (0,371)	-,025 (0,369)
Háskólamenntun	,422 (0,331)	,616 + (0,328)	,297 (0,333)
Karlar (viðmið=konur)	,446 + (0,243)	-0,26 (0,245)	-,243 (0,247)
Höfuðborgarsvæði (viðmið=landsbyggð)	-,121 (0,223)	,135 (0,220)	,123 (0,223)
Æðstu embættismenn, sérfræðingar og sérmenntað starfsfólk	Viðmið		
Pjónustustörf, skrifstofu- og afgreiðslufólk	-,232 (0,306)	,188 (0,303)	-,227 (0,307)
Iðnaðarmenn, véla- og vélgaðslufólk, bændur og sjómenn	0,07 (0,363)	-,123 (0,364)	-,424 (0,368)
Ósérhæft starfsfólk	,187 (0,477)	-,989 (0,989)	,140 (0,477)
Aldur	,002 (0,007)	-,008 (0,007)	-,003 (0,007)
Vinna ætti að því að bæta lífskjör útlendinga á Íslandi	,453 *** (0,084)	,533 *** (0,084)	,516 *** (0,085)

Tafla 4. Telur þú að það sé almennt gott eða slæmt fyrir efnahag landsins að fólk frá öðrum löndum flytjist til þess (1=slæmt, 10=gott), að það auðgi eða grafi undan íslensku menningarlíf (1=grefur undan, 10=auðgar), að það geri Ísland að verri eða betri stað að búa á ef innflytjendum fjölgar (1=verri, 10=betri)? Samanburður á milli 23 Evrópuríkja.

	Gott eða slæmt fyrir efnahag Íslands	Auðgar eða grefur undan íslensku menningar- lífí	Gerir það Ísland að betri eða verri stað að búa á
Ísland 2008	5,9	6,3	6,0
Ísland 2005	6,0	6,8	6,5
<i>Önnur Evrópúríki 2002:</i>			
Finnland	6,8	7,3	6,2
Lúxemborg	5,9	7,2	5,8
Svíþjóð	5,6	7,1	5,5
Sviss	5,5	6,3	5,3
Pólland	5,4	6,2	5,3
Þýskaland	5,4	6,2	5,3
Holland	5,3	6,0	5,2
Spánn	5,3	5,8	4,8
Austurríki	5,1	5,8	4,8
Belgía	5,1	5,8	4,8
Noregur	5,0	5,8	4,7
Danmörk	5,0	5,8	4,7
Ísrael	4,8	5,7	4,7
Írland	4,8	5,6	4,5
Portugal	4,8	5,4	4,5
Ítalía	4,6	5,3	4,5
Slóvenía	4,5	5,2	4,5
Frakkland	4,4	5,2	4,3
Bretland	4,4	5,1	4,2
Ungverjaland	4,3	5,1	4,0
Tékkland	4,1	4,6	3,9
Grikkland	3,6	3,6	3,4
<i>Heildarmeðaltal Evrópuríkja 2002</i>	5,0	5,8	4,8

Í töflu 3 má sjá niðurstöður úr aðhvarfsgreiningu þar sem fylgibreyturnar eru spurningarnar þrjár um hugsanlegan ávinning þess fyrir íslenskt samfélag ef fólk frá öðrum löndum flytur til landsins og frumbreyturnar eru menntun, kyn, starf, aldur og afstaða til þess hvort það skipti máli að bæta lífskjör útlendinga á Íslandi.

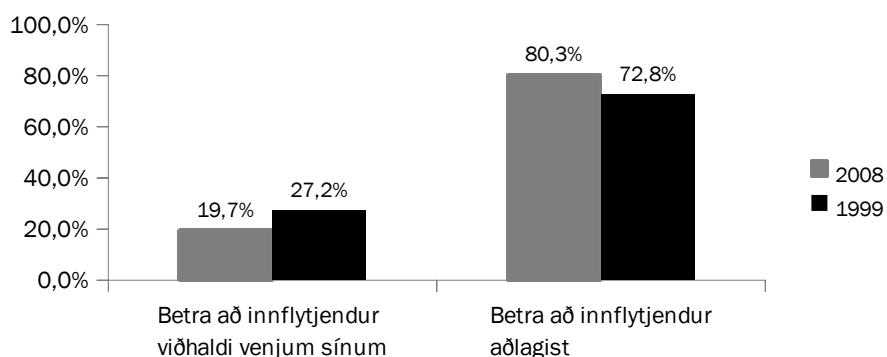
Í öllum þremur tilfellum höfðu þeir sem töldu það skipta máli að lífskjör útlendinga yrðu bætt á Íslandi jákvæðari afstöðu gagnvart innflytjendum heldur en þeir sem töldu það skipta litlu máli. Þegar aðeins eru skoðaðar niðurstöður aðhvarfsgreiningar þar sem spurt var um hvort að fjölgun innflytjenda geri Íslandi að betri eða verri stað að búa á voru konur frekar þeirrar skoðunar en karlar að það gerði Ísland að verri stað til að búa á, að teknu tilliti til menntunar, búsetu, starfs, aldurs og þess hvort fólk teldi það skipta máli að lífskjör útlendinga yrðu bætt á Íslandi. Að lokum voru háskólamenntaðir frekar á þeirri skoðun að innflytjendur auðgi íslenskt menningarlíf samanborið við þá sem eru með grunnskólamenntun, að teknu tilliti til kyns, búsetu, starfs, aldurs og afstöðu til þess hvort hversu miklu máli skiptir að bæta lífskjör útlendinga á Íslandi.

Í töflu 4 má sjá samanburð á meðaltölum í svörum við þessum þremur spurningum á milli 22 Evrópuríkja og Ísraels úr ESS könnuninni. Aftur skipa Íslendingar sér í hóp jákvæðustu ríkjanna gagnvart innflytjendum, bæði árin 2005 og 2008, þrátt fyrir þá breytingu í neikvæða átt sem hefur orðið á afstöðu Íslendinga á þessu þriggja ára tímabili.

3.3. Aðlögun innflytjenda

Í þessum hluta er fjallað um svör við þeirri spurningu hvort það sé betra fyrir þjóðfélagið í heild að innflytjendur viðhaldi sínum sérstöku siðum og hefðum eða hvort það sé betra að þeir geri það ekki heldur tileinki sér siði og hefðir þess lands sem þeir flytja til. Í fyrri staðhæfingunni, það er að það sé betra að þeir viðhaldi sínum sérstöku siðum og hefðum, þarf ekki að felast að þeir taki *ekki* upp hefðir og siði þess lands sem þeir flytja til. Samt sem áður er ekki hægt að útiloka það að svarendur hafi lagt þann skilning í fyrri staðhæfinguna að ef innflytjendur viðhalda sínum siðum og venjum útiloki það að þeir taki einnig upp hefðir og siði þess lands sem þeir flytja til. Þegar þessum tveimur staðhæfingum er stillt upp saman gæti litið svo út að þær væru andstæður og útiloki hvor aðra. Þó var ákveðið að hafa spurninguna óbreytta þar sem hún var lögð fyrir í lífsgildakönnun á Íslandi og í 33 öðrum ríkjum árið 1999 og áhugi var á því að bera saman svörin sem fengust árið 2008 við eldri svör.

Árið 2008 sögðu um 80% svarenda það betra fyrir þjóðfélagið í heild að innflytjendur viðhaldi ekki sínum sérstöku siðum og hefðum heldur tileinki sér siði þess lands sem þeir flytja til á móti tæpum 20% sem töldu það betra að innflytjendur viðhaldi sínum sérstöku siðum og hefðum (mynd 4). Árið 1999 töldu hlutfallslega fleiri að það væri betra ef innflytjendur viðhéldu siðum sínum og venjum eða 27,2% á móti tæpum 20% árið 2008.

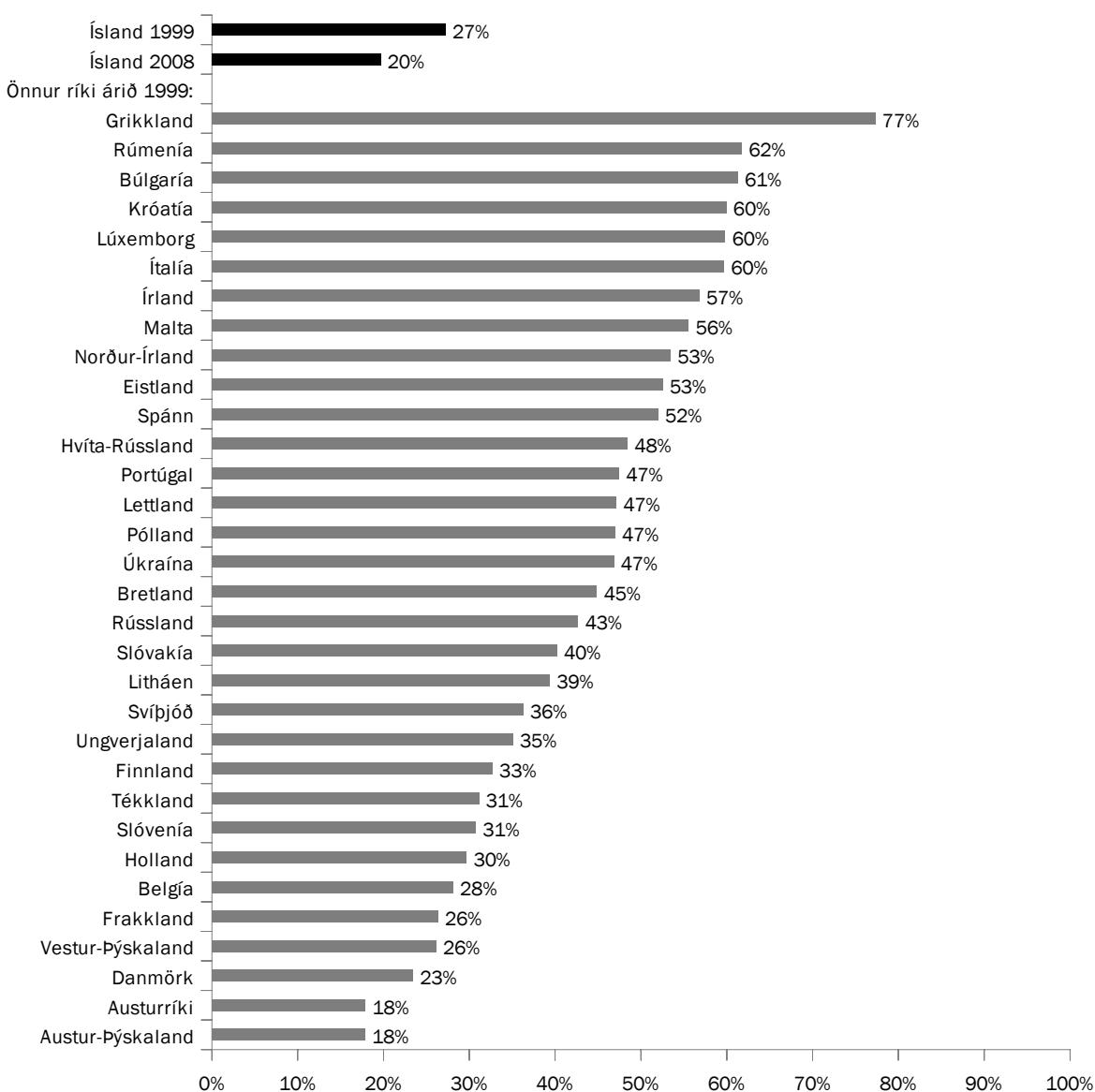
Mynd 4. Er betra að innflytjendur viðhaldi sínum sérstöku siðum eða að þeir geri það ekki heldur tileinka sér siði þess lands sem þeir flytja til? Samanburður á milli 1999 og 2008.

Í aðhvarfsgreiningunni í töflu 5 voru þeir viðmiðunarhópur sem töldu að innflytjendur ættu ekki að viðhalda sínum eigin siðum og venjum heldur taka upp siði og venjur þess lands sem þeir flytja til þar sem svörin eru á nafnkvarða. Þeir sem búa á höfuðborgarsvæðinu voru frekar á þeirri skoðun að innflytjendur ættu að viðhalda eigin siðum og venjum samanborið við þá sem búa utan höfuðborgarsvæðisins. Þeir sem störfuðu í ósérhæfðum verkamannastörfum töldu frekar að innflytjendur ættu að tileinka sér siði þess lands sem þeir flyttu til, samanborið við þá sem starfa sem æðstu embættismenn, sérfræðingar og sérmenntað starfsfólk. Að lokum voru þeir sem töldu það skipta máli að bæta lífskjör útlendinga á Íslandi oftar þeirrar skoðunar að innflytjendur ættu að viðhalda sínum sérstöku siðum og hefðum samanborið við þá sem töldu það skipta litlu máli í því að bæta lífskjör þeirra.

Þegar svör við spurningunni um það hvort betra sé fyrir þjóðfélagið í heild að innflytjendur viðhaldi siðum sínum eða ekki eru borin saman við svör annarra ríkja í lífsgildakönnunum árið 1999 má sjá að árið 2008 skipa Íslendingar sér í hóp þeirra sem vilja síst að innflytjendur viðhaldi siðum sínum og hefur þeim fækkað hlutfallslega síðan könnunin var lögð fyrir á Íslandi árið 1999 (mynd 5). Tæplega 20% Íslendinga svoruðu árið 2008 að innflytjendur ættu að viðhalda siðum sínum en árið 1999 voru það rúmlega 27% sem völdu þann svarmöguleika. Árið 1999 voru Austurríki og Austur-Þýskaland einu ríkin þar sem þetta hlutfall var lægra en á Íslandi árið 2008, eða 17,9% í báðum ríkjum.

Tafla 5. Er betra að innflytjendur viðhaldi sínum sérstöku siðum eða að þeir geri það ekki heldur tileinki sér siði þess lands sem þeir flytja til? Greint eftir menntun, kyni, búsetu, starfi, aldri og því hvort vinna ætti að því að bæta lífskjör útlendinga á Íslandi. 2008.

	B (Staðalvilla)
Fasti	1,626
Grunnskólamenntun	Viðmið
Bókleg framhaldsskólamenntun	,228 (0,385)
Iðnmenntun	-,537 (0,470)
Háskólamenntun	-,452 (0,387)
Karlar (viðmið=konur)	-,079 (0,300)
Höfuðborgarsvæði (viðmið=landsbyggð)	-,771 * (0,261)
Æðstu embættismenn, sérfræðingar og sérmenntað starfsfólk	Viðmið
Þjónustustörf, skrifstofu- og afgreiðslufólk	-,473 (0,364)
Iðnaðarmenn, vélá- og vélgaðslufólk, bændur og sjómenn	-,488 (0,439)
Ósérhæft starfsfólk	-1,340 * (0,646)
Aldur	,001 (0,009)
Vinna ætti að því að bæta lífskjör útlendinga á Íslandi	,325 * (0,113)

Mynd 5. Peir sem svara að það sé betra að innflyttjendur viðhaldi siðum sínum og venjum. Samanburður á milli 33 ríkja.

3.4. Innflytjendur á vinnumarkaði

Fjórar staðhæfingar voru settar fram um viðhorf til innflytjenda á íslenskum vinnumarkaði og voru svarendur beðnir um að segja hvort þeir væru þeim sammála eða ósammála. Fyrsta staðhæfingin var á þá leið að atvinnurekendur ættu frekar að ráða Íslendinga í vinnu heldur en aðra þegar atvinna væri af skornum skammti. Næsta staðhæfing fól í sér að innflytjendur væru í samkeppni við Íslendinga um störf á íslenskum vinnumarkaði. Síðustu tvær staðhæfingarnar voru um laun; sú fyrri um að fjölgun innflytjenda og farandverkamanna á Íslandi lækkaði almennt meðallaun á Íslandi og sú síðari að fjölgun þeirra lækkaði meðallaun í þeim atvinnugreinum sem innflytjendur og farandverkamenn starfa helst í.

Tafla 6. Þegar atvinna er af skornum skammti eiga atvinnurekendur að ráða Íslendinga í vinnu frekar en aðra. 2008.

	Fjöldi	Hlutfall svara	Hlutfall allra
Mjög sammála	132	24,8%	23,5%
Frekar sammála	91	17,1%	16,2%
Hvorki sammála né ósammála	48	9,0%	8,5%
Frekar ósammála	146	27,4%	26,0%
Mjög ósammála	115	21,6%	20,5%
Samtals	532	100%	
Veit ekki	18		3,2%
Neitar að svara	12		2,1%
Samtals	562		100%

Tæplega fjórðungur þeirra sem tóku afstöðu var mjög sammála því að atvinnurekendur ættu að ráða Íslendinga í vinnu frekar en aðra þegar atvinna væri af skornum skammti (tafla 6). Samtals var tæpur helmingur svarenda frekar eða mjög ósammála staðhæfingunni á móti tæpum 42% sem voru henni mjög eða frekar sammála.

Þegar svarendur voru spurðir hvort þeir væru sammála eða ósammála þeirri staðhæfingu að innflytjendur væru í samkeppni við Íslendinga um störf á íslenskum vinnumarkaði voru 22,2% því mjög sammála en 12,1% því mjög ósammála (tafla 7). Samtals voru 56,3% staðhæfingunni mjög eða frekar sammála á móti 35,1% sem voru henni mjög eða frekar ósammála en 8,6% svöruðu hvorki né.

Tafla 7. Innflytjendur eru í samkeppni við Íslendinga um störf á vinnumarkaði hér á landi. 2008.

	Fjöldi	Hlutfall svara	Hlutfall allra
Mjög sammála	116	22,2%	20,6%
Frekar sammála	178	34,1%	31,7%
Hvorki sammála né ósammála	45	8,6%	8,0%
Frekar ósammála	120	23,0%	21,4%
Mjög ósammála	63	12,1%	11,2%
Samtals	522	100%	
Veit ekki	25		4,4%
Neitar að svara	15		2,7%
Samtals	562		100%

Í töflu 8 má sjá að munur er á afstöðu fólks eftir starfi til þess hvort Íslendingar eigi að ganga fyrir í störf þegar atvinna er af skornum skammti. Þeir sem vinna ósérhæfð verkamannastörf eru frekar hlynntir því að Íslendingar gangi fyrir í störf samanborið við æðstu stjórnendur og embættismenn, að teknu tilliti til menntunar, kyns, búsetu og afstöðu til þess hvort það skipti máli að bæta lífskjör útlendinga á Íslandi. Þeir sem töldu að það skipti máli að bæta lífskjör útlendinga á Íslandi voru frekar þeirrar skoðunar að Íslendingar ættu ekki að ganga fyrir í störf og að útlendingar væru ekki í samkeppni við Íslendinga um atvinnu. Ef greint var eftir kyni töldu karlar frekar að innflytjendur væru í samkeppni við Íslendinga um störf á vinnumarkaði samanborið við konur.

Að lokum voru tvær spurningar lagðar fyrir þátttakendurþar sem fyrst var spurt um hversu sammála eða ósammála fólk væri þeirri staðhæfingu að fjölgun innflytjenda eða farandverkamanna á Íslandi lækkaði meðallaun almennt á landinu og því hvort fjölgunin lækkaði meðallaun í þeim atvinnugreinum sem innflytjendur starfa helst í.

Fjórðungur svarenda var mjög sammála því að fjölgun innflytjenda og farandverkamanna á Íslandi lækki almennt meðallaun (tafla 9). Samtals voru 63,6% mjög eða frekar sammála staðhæfingunni á móti tæpum 30% sem voru mjög eða frekar ósammála en 6,5% sögðust hvorki vera sammála né ósammála. Aðeins fleiri telja að fjölgun innflytjenda á íslenskum vinnumarkaði leiði til þess að meðallaun í þeim atvinnugreinum sem þeir starfa í á Íslandi lækki heldur en þegar spurt var um hvort meðallaun lækki almennt (tafla 10).

Tafla 8. Þegar atvinna er af skornum skammti eiga atvinnurekendur að ráða Íslendinga í vinnu frekar en aðra og innflytjendur eru í samkeppni við Íslendinga um störf (1=mjög sammála, 2=frekar sammála, 3=hvorki sammála né ósammála, 4=frekar ósammála, 5=mjög ósammála). Greint eftir menntun, kyni, búsetu, starfi, aldri og því hvort vinna ætti að því að bæta lífskjör útlendinga á Íslandi. 2008.

	Þegar atvinna er af skornum skammti eiga atvinnu- rekendur að ráða Íslendinga í vinnu frekar en aðra	Innflytjendur eru í samkeppni við Íslendinga um störf á vinnumarkaði hér á landi
	B (Staðalvilla)	B (Staðalvilla)
Fasti	1,787	2,213
Grunnskólamenntun	Viðmið	
Bókleg framhaldsskólamenntun	,205 (0,217)	,227 (0,199)
Iðnmenntun	-,252 (0,244)	-,072 (0,226)
Háskólamenntun	,171 (0,216)	-,028 (0,200)
Karlar (viðmið=konur)	,325 (0,161)	-,349 * (0,149)
Höfuðborgarsvæði (viðmið=landsbyggð)	,240 (0,146)	-,168 (0,135)
Æðstu embættismenn, sérfræðingar og sérmenntað starfsfólk	Viðmið	
Þjónustustörf, skrifstofu- og afgreiðslufólk	,077 (0,199)	-,272 (0,185)
Iðnaðarmenn, véla- og vélgaðslufólk, bændur og sjómenn	-,145 (0,240)	-,181 (0,221)
Ósérhæft starfsfólk	-,657 * (0,316)	,169 (0,294)
Aldur	-,005 (0,005)	,005 (0,005)
Vinna ætti að því að bæta lífskjör útlendinga á Íslandi	,293 *** (0,056)	1,141 ** (0,051)

Tafla 9. Fjölgun innflytjenda eða farandverkamanna á Íslandi lækka almennt meðallaun á Íslandi. 2008.

	Fjöldi	Hlutfall svara	Hlutfall allra
Mjög sammála	131	25,9%	23,3%
Frekar sammála	190	37,6%	33,8%
Hvorki sammála né ósammála	33	6,5%	5,9%
Frekar ósammála	112	22,2%	19,9%
Mjög ósammála	39	7,7%	6,9%
Samtals	505	100%	
Veit ekki	46		8,2%
Neitar að svara	11		2,0%
Samtals	562		100%

Tafla 10. Fjölgun innflytjenda eða farandverkamanna sem koma erlendis frá til að vinna á Íslandi verður til þess að meðallaun lækka í þeim atvinnugreinum sem þeir starfa í á Íslandi. 2008.

	Fjöldi	Hlutfall svara	Hlutfall allra
Mjög sammála	144	28,6%	25,6%
Frekar sammála	200	39,8%	35,6%
Hvorki sammála né ósammála	38	7,6%	6,8%
Frekar ósammála	84	16,7%	14,9%
Mjög ósammála	37	7,4%	6,6%
Samtals	503	100%	
Veit ekki	45		8,0%
Neitar að svara	14		2,5%
Samtals	562		100%

4.1. Samandregnar niðurstöður: Samanburður á milli ára á Íslandi og við önnur ríki

Í þeim gögnum þar sem til er samanburður á milli ára í spurningum sem lagðar eru fyrir á Íslandi og spurningum sem hafa verið lagðar fyrir í öðrum ríkjum má greina tvennt. Annars vegar virðist sem Íslendingar séu almennt jákvæðari í afstöðu sinni til innflytjenda samanborið við önnur Evrópuríki og Ísrael en hins vegar virðist heldur hafa dregið úr þessari jákvæðni á Íslandi á milli áranna 2005 og 2008. Í öllum þremur spurningunum sem lagðar voru fyrir á Íslandi árin 2005 og 2008 um það hversu mörgum eða fáum innflytjendum ætti að hleypa til landsins hefur orðið hlutfallsleg fækkun meðal þeirra sem segja að hleypa eigi mörgum til landsins. Á sama tíma eru

Íslendingar í hópi þeirra ríkja þar sem hlutfallslega flestir segjast vilja hleypa mörgum inn í landið samanborið við svör úr sömu fjórum spurningum sem lagðar voru fyrir í 22 öðrum ríkjum árið 2002. Ekki er hægt að útiloka það að sama þróun hafi orðið á viðhorfum almennings í þessum 22 ríkjum frá 2002 til ársins 2008, það er að segja að dregið hafi úr vilja fólks til að hleypa fleiri innflytjendum inn í landið. Það er áhugavert að velta því fyrir sér hvort viðhorf Íslendinga hafi breyst vegna aukins fjölda innflytjenda frá árinu 2005 en eins og kemur fram í inngangi hefur innflytjendum fjölgað verulega á Íslandi frá síðustu aldamótum.

Þegar spurt var um hvort það væri betra eða verra fyrir efnahag Íslands að fólk frá öðrum löndum flyttist hingað, hvort það auðgaði eða græfi undan íslensku menningarlíf og hvort það gerði Ísland að betri eða verri stað að búa á töldu færri árið 2008 að það gerði Ísland að betri stað til að búa á og að það auðgaði íslenskt menningarlíf samanborið við 2005. Ekki virtist hafa orðið breyting á afstöðu fólks til þess hvort það væri gott eða slæmt fyrir efnahag Íslands að fólk frá öðrum löndum flyttist til landsins og er það áhugavert í ljósi umræðu um efnahagslegan ávinning af komu innflytjenda. Það vekur upp þá spurningu hvort Íslendingar hafi enn séð efnahagslegan hag af komu innflytjenda til landsins árið 2008 þrátt fyrir að sú afstaða hafi orðið heldur neikvæðari frá árinu 2005. Þar sem könnuniin er framkvæmd skömmu áður en efnahagskreppa skall á af fullum þunga á haustmánuðum 2008 er hugsanlegt að þessi afstaða hafi breyst og er það verðugt rannsóknarefni.

Þegar svör við þessum þemur spurningum um hvort það sé betra eða verra fyrir efnahag Íslands, hvort það auðgi eða grafi undan íslensku menningarlíf og hvort það geri Ísland að betri eða verri stað að búa á eru borin saman við svör í 22 öðrum ríkjum árið 2002 má sjá sama mynstur og í spurningunum um það hversu mörgum innflytjendum ætti að hleypa til landsins. Þrátt fyrir að afstaða Íslendinga virðist hafa orðið að sumu leyti neikvæðari voru þeir árið 2008 enn í hópi þeirra sem eru jákvæðastir í garð innflytjenda samanborið við hin ríkin.

Þegar spurt var um hvort innflytjendur ættu að viðhalda eigin siðum og venjum eða ekki virtust flestir vera þeirrar skoðunar að það sé betra fyrir þjóðfélagið í heild að innflytjendur viðhaldi ekki sínum sérstöku siðum og hefðum heldur tileinki sér siði þess lands sem þeir flytja til. Hér hefur þegar verið bent á að síðari staðhæfingin felur ekki í sér útilokun á því að innflytjendur tileinki sér líka siði þess lands sem þeir flytja til en ekki er hægt að útiloka að svarendur hafi skilið staðhæfingarnar sem andstæður sem útiloki hvor aðra. Draga má þá ályktun af svörum þátttakenda að ef valið stendur á milli þess að halda eigin siðum og hefðum, eða láta af þeim og taka upp siði og hefðir þess lands sem flutt er til, þá séu fleiri sem telja að síðari kostinn sé betri fyrir þjóðfélagið í heild. Þetta er áhugavert í ljósi umræðunnar um fjölmenningu og vekur upp þá spurningu hvort það sé ríkjandi hugsunarháttur meðal Íslendinga að innflytjendur aðlagist menningu þeirra fyrrnefndu í stað fjölmenningar þar sem innflytjendur halda eigin siðum og venjum samhliða því að taka þátt í nýju samfélagi. Þetta getur bent til þess að Íslendingar séu fastir í hugmyndum sem Unnur

Dís Skaptadóttir (2004) varar við, það er að menning sé óbreytanlegur fasti í þeirri merkingu að aðeins sé ein menning í landinu sem breytist lítið og að aðkomufólk eigi að taka hana gagnrýnislaust upp. Það sýnir sig í samanburði við svör við sömu spurningu í 32 öðrum ríkjum árið 1999 að Íslendingar eru síst hlynntir því að innflytjendur haldi eigin siðum og venjum og skipa þeir sér því í hóp með ríkjum eins og Danmörku, en þar hefur myndast mikil togstreita á milli innflytjenda og heimamanna (Eiríkur Bergmann Einarsson, 2007).

4.2. Innflytjendur á vinnumarkaði

Um 40% svarenda voru því sammála að þegar atvinna er af skornum skammti ættu atvinnurekendur frekar að ráða Íslendingar heldur en útlendinga í vinnu. Þetta er áhugavert í ljósi þeirra fjöldauppsagna sem fjölmörg fyrirtæki hafa gripið til frá hausti 2008 og ekki er útséð með á árinu 2009. Þetta getur bent til þess að þegar atvinnuleysi eykst geti það alið á óánægju í garð útlendinga meðal þeirra sem líta svo á að þeir taki atvinnu frá heimamönnum. Þessi óánægja getur birst bæði sem bein óánægja með að innflytjendur eru í störfum sem fólk eða einstaklingar myndu persónulega vilja sinna eða að þeir séu í störfum þar sem fólk telur að aðrir heimamenn eða innfæddir gætu sinnt. Í sama anda telur riflega helmingur svarenda að innflytjendur séu í samkeppni við Íslendinga um störf á íslenskum vinnumarkaði. Þessa spurningu má gagnrýna fyrir það fólk getur svarað henni með það í huga að almennt sé fólk í samkeppni um störf á vinnumarkaði burtséð frá því hvort það séu innfæddir eða innflytjendur. Á móti kemur að spurningin felur í sér beina skírskotun til innflytjenda andspænis Íslendingum og með því er reynt að greina hvort svarendur telji að innflytjendur taki störf frá heimamönnum. Það að rúmlega helmingur telji svo vera getur bent til þess að hópur Íslendinga líti á innflytjendur sem sérstakan hóp sem aðgreini sig frá innfæddum en þó er þörf á frekari rannsóknum til að geta fullyrt frekar um það.

Meirihluti svarenda var sammála því að fjölgun innflytjenda og erlendra farandverkamanna lækki bæði meðallaun á Íslandi almennt og meðallaun í þeim atvinnugreinum sem innflytjendur og farandverkamenn starfa í. Ef svör við þessarri spurningu eru skoðuð í samhengi við svör við spurningunni um hvort atvinnurekendur ættu frekar að ráða Íslendinga heldur en útlendinga í vinnu, þegar atvinna er af skornum skammti, má leiða líkur að því að óánægja í garð útlendinga geti ekki einungis skapast vegna þess að þeir taki störf frá heimamönnum heldur einnig vegna þess að talið er að þeir fái störfin vegna þess að þeir fái minna greitt fyrir vinnu sína. Sú trú að innflytjendur lækki meðallaun getur verið tilkomin vegna þess að svarendur telji að innflytjendur sætti sig við lægri laun og þar af leiðandi verði þeir eftirsóttara vinnuafli og taki störf frá heimamönnum. Þetta tvennt getur svo enn frekar alið á óánægju í garð innflytjenda, burtséð frá því hvort það sé á rökum reist að innflytjendur þiggi almennt lægri laun en heimamenn.

4.3. Menntun, kyn, búseta, starf og aldur

Almennt má segja að þegar svör við viðhorfum íslenskra ríkisborgara eru greind eftir menntun, kyni, búsetu, starfi, aldri og þess hvort það skipti máli að bæta lífskjör útlendinga á Íslandi, má sjá að þeir sem telja það síðastnefnda skipta máli höfðu í öllum tilfellum jákvæðari afstöðu til innflytjenda í samanburði við þá sem telja að það skipti litlu máli að bæta lífskjör þeirra. Þessi niðurstaða er í samræmi við niðurstöður Ooschot og Uunk (2007) um að þeir sem aðhyllast gildi um jöfnuð í samfélaginu hafa jákvæðari afstöðu til innflytjenda og líta svo á að þeir eigi að njóta sömu réttinda og aðrir samfélagsþegnar.

Að sama skapi kom fram munur á afstöðu fólks eftir menntun þar sem þeir sem eru með háskólamenntun voru frekar á þeirri skoðun að hleypa ætti mörgum innflytjendum til landsins og að innflytjendur auðgi íslenskt menningarlíf samanborið við þá sem eru eingöngu með grunnskólamenntun. Jákvæðari afstaða háskólamenntaðra gagnvart innflytjendum sem endurspeglast í þessum svörum getur bent til þess að þeir aðhyllist frekar hugmyndir um fjölmenningu þar sem litið sé svo á að innflytjendur auðgi menningarlíf á Íslandi og að þeir telji að Íslandi sé ekki ógnað með fjölgun innflytjenda. Frekari rannsókna þarf við til að svara því með skýrari hætti hvort fólk með háskólamenntun aðhyllist frekar hugmyndir um fjölmenningu samanborið við þá sem hafa minni menntun.

Jafnframt kom fram munur eftir starfi þegar spurt var um hvort innflytjendur ættu að halda í sína eigin sérstöku siði og hefðir eða taka upp siði þess lands sem þeir flytja til og hvort Íslendingar ættu að ganga fyrir í vinnu þegar atvinna væri af skornum skammti. Þeir sem eru í ósérhæfðum verkamannastörfum voru frekar hlynntir því að innflytjendur ættu að taka upp siði þess lands sem þeir flytja til og að Íslendingar ættu að ganga fyrir í vinnu. Þetta er í samræmi við niðurstöður van Oorschot og Uunk (2007) um að þeir sem eru verr staddir efnahags- og félagslega hafi neikvæðari ímynd af innflytjendum og upplifi þá frekar sem samkeppni á vinnumarkaði þar sem innflytjendur taki störf frá innfæddum. Jafnframt var munur á afstöðu Íslendinga eftir búsetu þar sem þeir sem búa utan höfuðborgarsvæðisins töldu frekar að innflytjendur ættu að láta af eigin siðum og venjum og taka upp siði þess lands sem þeir flytjast til samanborið við íbúa á höfuðborgarsvæðinu.

Pegar afstaða Íslendinga til innflytjenda er skoðuð eftir kyni töldu karlar frekar en konur að fjölgun innflytjenda hefði góð áhrif á efnahag Íslands og að sama skapi voru þeir frekar þeirrar skoðunar að innflytjendur væru í samkeppni við Íslendinga um störf á íslenskum vinnumarkaði. Það kann að virðast þversögn fólgin í því að karlar telji það almennt vera gott fyrir íslenskan efnahag að innflytjendur komi til landsins og keppi við Íslendinga um störf. Þetta þarf þó ekki að vera þversögn þar sem karlmenn geta talið það almennt gott fyrir efnahaginn að hingað komi innflytjendur en á sama tíma talið að fólk á vinnumarkaði, bæði innflytjendur og Íslendingar, séu í samkeppni um störf sín á milli. Ekki kom fram munur eftir aldri í neinum af þeim spurningum sem fjallað er um í þessari grein.

5. Lokaorð

Það er athyglisvert að Íslendingar eru almennt jákvæðir gagnvart innflytjendum í samanburði við önnur ríki en á sama tíma og innflytjendum hefur fjöldað á Íslandi hefur sú afstaða orðið neikvæðari. Því vaknar sú spurning hvort Íslendingar líti almennt svo á að svo lengi sem það sé efnahagslegur ávinnungur af innflytjendum sé í lagi að þeir komi en að þeir hafi samt sem áður tilhneigingu til að líta svo á að innflytjendur séu í samkeppni um störf, lækki almennt meðallaun, grafi undan menningsarlífi og geri Ísland að verri stað til að búa á og ættu þess vegna að hafa sig af landi brott þegar atvinnuleysi eykst. Ef það rétt má í ljósi efnahagskreppunnar sem skall á á Íslandi haustið 2008 leiða líkur að því að innfæddir upplifi innflytjendur með enn neikvæðari hætti en áður þar sem skortur er á atvinnu, sérstaklega í ljósi þess að það hefur sýnt sig að innflytjendur flytjast ekki af landi brott í stórum stíl. Ef þetta reyndist rétt gætu verið að ganga í garð tímar sem geta markað spor í afstöðu og hegðun Íslendinga gagnvart innflytjendum til langs tíma. Það er að segja, ef það er rétt að atvinnuleysi og kreppa geti alið á óánægju í garð innflytjenda gætum við séð fram á aukna neikvæðni og jafnvel fordóma í garð innflytjenda á Íslandi með þeim vandamálum sem því geta fylgt í samskiptum á milli Íslendinga og innflytjenda. Það er því þarf verkefni að slá ekki slöku við í rannsóknum á viðhorfum til innflytjenda á Íslandi, aðbúnaði þeirra og samskiptum við innfædda.

Um höfundinn

Eva Heiða Önnudóttir er aðjúnkt við félagsvísindadeild Háskólans á Bifrost og sérfræðingur á Rannsóknamiðstöð Háskólans á Bifrost. Netfang: evaheida@bifrost.is. Verkefnið hlaut styrk úr Þróunarsjóði innflytjendamála á vegum félags- og tryggingamálaráðuneytis Íslands og frá Starfsgreinasambandinu.

Heimildaskrá

- Ari Kl. Jónsson (2008). *A critical analysis: the Icelandic immigration control policy*. Óbirt MSc ritgerð. University of Bristol.
- Capacent (2006). Ísland sem fjölmenningsarsamfélag (frétt á vefsíðu Capacent, 2. nóvember 2006). Sótt 13. nóvember 2009 frá www.capacent.is/?PageID=762&NewsID=239.
- Castles, S., og Miller, M.J. (2003). *The age of migration: international population movements in the modern world* (3. útgáfa). Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Dølvik, J.E. og Eldring, L. (2008). *Mobility of labour from new EU states to the Nordic region: development trends and consequences*. Nordic Council of Ministers publication 2008:537.
- ECRI – European Commission against Racism and Intolerance (2007). *Third report on Iceland, adopted on 30 June 2006*. Strasbourg: Council of Europe.
- Eiríkur Bergmann Einarsson (2007). *Opið land: Ísland í samfélagi þjóðanna*. Reykjavík: Skrudda.
- European Social Survey (e.d.). ESS Round 2 - 2004. Vefslóð: www.europeansocialsurvey.org.

Félags- og tryggingamálaráðuneyti Íslands (2009). Helstu niðurstöður könnunar á viðhorfum til mismunrar á Íslandi sem framkvæmd var í apríl 2009. Sótt 13. nóvember 2009 af www.felagsmalaraduneyti.is/media/09FrettatengtFEL09/09062009Helstu_nidurstodur_vidhorfakonnunar_um_mismunun2.pdf.

Félags- og tryggingamálaráðuneyti Íslands (2007). Stefna ríkisstjórnarinnar um aðlögun innflytjenda. Janúar 2007. Slóð: http://www.felagsmalaraduneyti.is/media/acrobat-skjol/Stefna_um_adlogun_innflytjenda.pdf.

Friðrik H. Jónsson (2003). Afstaða Íslendinga til útlendinga. Í Friðrik H. Jónsson (ritstjóri), *Rannsóknir í félagsvísindum IV: Félagsvísindadeild* (bls. 495-504). Reykjavík: Háskólaútgáfan.

Hagstofa Íslands (2009a). Búferlaflutningar milli landa eftir kyni, löndum og ríkisfangi 1986-2008. Sótt 16. nóvember 2009 af www.hagstofa.is.

Hagstofa Íslands (2009b). Innflytjendur og einstaklingar með erlenden bakgrunn 1996-2008. *Hagtíðindi*, 94, 4 (20 janúar 2009).

Hagstofa Íslands (2009c). *ÍSTARF95. Íslensk starfaflokkun með skýringum og dæmum.* (2.útgáfa.) Reykjavík: Hagstofa Íslands.

Hagstofa Íslands (2009d). Ríkisfang, fæðingarland og uppruni íbúa. Sótt 29. júní 2009 af www.hagstofa.is.

Hallfríður Þórarinsdóttir, Sólveig H. Georgsdóttir og Berglind L. Hafsteinsdóttir (2009). *Staða innflytjenda á erfíðleikatínum – raddir og viðhorf.* Reykjavík: MIRRA – Miðstöð innflytjendarannsókna ReykjavíkurAkademíunni. Vefslóð: www.mirra.is/Stada_innflytjenda_a_erfideleikitimum.pdf.

Heiður Hrund Jónsdóttir, Hildur Svavarasdóttir, Kristín Erla Harðardóttir og Friðrik H. Jónsson (2004). *Viðhorf innflytjenda á Vestfjörðum og Austurlandi.* Reykjavík: Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands.

Hilda Jana Gísladóttir og Jóhann Ásmundsson (2007). Könnun á stöðu innflytjenda á Norðurlandi. Skýrsla unnin fyrir Rauða kross Íslands, Akureyri. Sótt af vefsíðu www.redcross.is.

Kristín Loftsdóttir (2004). „Ég er ekki með kynþáttafordóma en ...“: Hugtakið kynþáttur og íslenskt samfélag. Í Úlfar Hauksson (ritstjóri), *Rannsóknir í félagsvísindum V: Félagsvísindadeild* (bls. 575-584). Reykjavík: Háskólaútgáfan.

Mahnig, H. (2005). The politics of minority-majority relations: how immigrant policies developed in Paris, Berlin and Zurich. Í Penninx, R., o.fl.. (ritstjórar), *Citizenship in European cities: immigrants, local politics and integration policies* (2. prentun, bls. 17-38). Aldershot: Ashgate.

Rystad, G. (1992). Immigration history and the future of international migration. *International Migration Review*, 26, bls. 1168-1199.

Unnur Dís Skaptadóttir (2004). Fjölmennung á ferð og flugi. Í Úlfar Hauksson (ritstjóri), *Rannsóknir í félagsvísindum V: Félagsvísindadeild* (bls. 585-591). Reykjavík: Háskólaútgáfan.

van Oorschot, W. og Uunk, W. (2007). Multi-level determinants of the public's informal solidarity towards immigrants in European welfare states. Í Mau, S. og Veghte, B. (ritstjórar), *Social justice, legitimacy and the welfare state* (bls. 217-238). Aldershot: Ashgate.

Vinnumálastofnun (2007). Erlent starfsfólk á íslenskum vinnumarkaði. Greinargerð á vefsíðu Vinnumálastofnunar, dagsett 19. október 2007. Slóð:

http://www.vinnumalastofnun.is/files/Erlent%20starfsf%C3%B3lk%20%C3%A1%20%C3%ADslenskum%20vinnumarka%C3%B0i%20haust%202007_1728410651.pdf

World Value Survey (e.d.). Gögn sótt 12. nóvember 2009 af www.worldvaluessurvey.org.

Viðauki

Menntun, kyn, aldur, búseta, og starf svarenda og afstaða þeirra til þess hvort það skipti miklu eða litlu máli að bæta lífskjör útlendinga á Íslandi.

	Fjöldi	Hlutfall svara	Meðaltal (staðalfrávik)
Menntun			
Grunnskólapróf	136	25,1%	
Menntun á framhaldsskólastigi	133	24,6%	
Iðnmenntun	94	17,4%	
Háskólamenntun	178	32,9%	
Kyn			
Karl	282	50,2%	
Kona	280	49,8%	
Aldur			45 (15,72)
Búseta			
Höfuðborgarsvæði	343	61,0%	
Utan höfuðborgarsvæðis	219	39,0%	
Starf svarenda			
Kjörnir fulltrúar, æðstu embættismenn, sérfræðingar, tæknar og sérmennað starfsfólk	173	36,4%	
Skrifstofufólk, þjónustu-, sölu- og afgreiðslufólk	154	32,4%	
Bændur, sjómenn, iðnaðarmenn, vélá- og vélgæslufólk	105	22,1%	
Ósérhæft starfsfólk	43	9,1%	
Finnst þér skipta miklu eða litlu máli að bæta lífskjör útlendinga á Íslandi?			
Skiptir mjög litlu máli	53	10,2%	
Skiptir frekar litlu máli	62	11,9%	
Skiptir hvorki litlu né miklu máli	70	13,4%	
Skiptir frekar miklu máli	178	34,2%	
Skiptir mjög miklu máli	158	30,3%	